

Dariusz Stępkowski

ORCID: 0000-0002-6855-1517

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

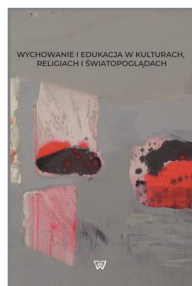
Wychowanie religijne *versus* pseudowychowanie religijne

Religious Education *versus*
Religious Pseudo-education

Eugeniusz Sakowicz (red.), *Wychowanie i edukacja
w kulturach, religiach i światopoglądach*,
Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała
Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2020, ss. 277

Recenzję pracy zbiorowej przygotowanej przez Eugeniusza Sakowicza rozpocznę od zdania, które pada w jednym z czterech rozdziałów jego autorstwa: „Nie ma religii bez edukacji” (s. 86). Jak wyjaśnia autor, w każdej religii da się dostrzec mniej lub bardziej świadomie podejmowane działania wychowawcze, które służą kształtowaniu jej wyznawców. Było tak w przeszłości i jest obecnie. Podążając za tą myślą, można stwierdzić, że edukacja (wychowanie) należy do ważnej, jeżeli nie najważniejszej, sfery każdej religii. Od niej zależy bowiem przetrwanie i rozwój wspólnoty religijnej, a przez to również samej religii. Brak edukacji (wychowania) prowadziłby do jej unicestwienia.

Pomimo wskazanej powyżej egzystencjalnej doniosłości edukacji (wychowania) dla przetrwania i rozwoju religii, kwestiom wychowania i kształcenia nie poświęca się aż tak wielkiej uwagi,

SPI Vol. 24, 2021/3
ISSN 2450-5358
e-ISSN 2450-5366

jakby należało się tego spodziewać. Wśród wielu powodów tego stanu rzeczy jest jeden, który wyszczególnia redaktor we wstępie: „Religie wychowują na płaszczyźnie kultu” (s. 9). To oznacza, że prowadzoną w ten sposób edukację (wychowanie) należałoby opatrzyć mianem bezpośredniej, w przeciwieństwie do formy pośredniej, którą znamy z instytucji edukacyjnych. Cechą charakterystyczną tej pierwszej jest nabudowanie na doświadczeniu religijnym przekazywanym w danej religii, podczas gdy w tej drugiej kluczową rolę odgrywa doświadczenie umożliwiające przez pośrednictwo aktów myślenia refleksyjnego. Nie wynika z tego bynajmniej, że wiara religijna jest arefleksyjna, lecz że w religii u podstaw tej refleksji leży doświadczenie o innym charakterze niż w przypadku edukacji pośredniej.

Przekonanie redaktora publikacji o uniwersalności związku między religią a edukacją (wychowaniem) można zinterpretować jeszcze inaczej. W tym celu trzeba, po pierwsze, zdystansować się wobec rozumienia edukacji (wychowania) tylko jako narzędzia umożliwiającego przekaz dogmatów religijnych i związanych z nimi zasad moralno-etycznych, po drugie zaś dostrzec w niej aktywną rolę podmiotu. Owego podmiotu nie wolno zawęźać do biernego, a co najwyżej reaktywnego, odbiorcy motywowanych religią czynności edukacyjnych (wychowawczych). Trzeba przyznać mu prawo aktywnego współdziałania w wytwarzaniu religii w sobie. W tym ujęciu religijność nie jest czymś gotowym i niezmiennym, lecz stanowi produkt twórczej adaptacji. Osiągnięciu tego podwójnego celu służy w religii edukacja. Jest ona zarazem przyjęciem *status quo* i jego transformacją. Na marginesie można dodać, że lepszym słowem niż edukacja (wychowanie) byłoby w tym kontekście kształtowanie. Tak więc w drugim sposobie odczytywania powyższego zdania: „Nie ma religii bez edukacji” (s. 86) chodzi o wyakcentowanie konieczności edukacji (wychowania) do tworzenia religii, a nie tylko jej przekazywania.

Zaprezentowane powyżej dwa typy zależności między religią a edukacją (wychowaniem) nie są bynajmniej czymś nowym. Jako ich źródło można wskazać klasyczne rozróżnienie między *fides quae* (treść wiary) i *fides qua* (akt wiary). W recenzowanej monografii zauważa się występowanie obu interpretacji, które niekiedy przeplatają się w jednym i tym samym tekście. Niemniej jednak wśród autorów można rozróżnić dwie tendencje: jedni skupiają się bardziej na edukacji religijnej w ujęciu przedmiotowym, drugich interesuje przede wszystkim

jej wymiar podmiotowy. Niejako po przekątnej została prześlędzona w jednym z tekstów współzależność między religią a kształceniem oraz parareligią a pseudokształceniem (Dariusz Stępkowski). Niewątpliwie takie powiązanie religii i edukacji (wychowania) może wzbudzać sprzeciw, gdyż zrywa ono z egalitarnym traktowaniem wszystkich religii jako w jednakowym stopniu kształtujących, czyli wpływających pozytywnie na podmiot – odbiorcę interwencji edukacyjnych (wychowawczych). Mówienie o wychowaniu (kształceniu) i pseudowychowaniu (pseudokształceniu) przyjęło się w pedagogice i stanowi ważne kryterium umożliwiające dekonspirację teorii czy pedagogii bezpodstawnie uzurpujących sobie prawo do miana pedagogicznych. W odróżnieniu od tego wielobarwność religijna, którą eksponuje Eugeniusz Sakowicz we wstępie, skłania do przyjmowania swoistej *religious correctness*. W analizowanym kontekście prowadziłyby to do zawieszenia pedagogicznej oceny zależności między religią a edukacją (wychowaniem).

W monografii zawarto siedemnaście rozdziałów, które zostały zgrupowane w cztery części. Każda część ukazuje inną perspektywę patrzenia na edukację religijną. W pierwszej zostało zgromadzonych pięć tekstów, których autorzy obserwują edukację (wychowanie) w wielkich religiach świata: hinduizmie (Leonard Fic), buddyzmie (Leonard Fic), starotestamentalnym judaizmie (Eugeniusz Sakowicz), islamie (Eugeniusz Sakowicz) i chrześcijaństwie proveniencji katolickiej (Alina Rynio).

Druga część zawiera cztery rozdziały. Wspólnym mianownikiem zebranych w nich opracowań jest ukazanie edukacji religijnej z perspektywy wybranych kultur etnicznych. Sportretowane zostały kultura etiopska (Ashenafi Y. Abebe), przedpiśmienna tradycja cygańska (Jacek Milewski), obyczajowość rodzin purytańskich w siedemnastowiecznej Nowej Anglii (Piotr Stawiński) i doświadczenia dzieci żydowskich, które podczas II wojny światowej znalazły schronienie w żeńskich klasztorach katolickich (Ewa Kurek).

Kolejna część zawiera spojrzenie na religię i edukację z perspektywy ruchów ideowych i z pogranicza systemów politycznych. Redaktor zamieścił w niej cztery rozdziały. W pierwszym został prześlędzony linearny charakter współzależności między religią a kształceniem oraz parareligią a pseudokształceniem (Dariusz Stępkowski), o czym była już mowa powyżej. Drugi rozdział zawiera obserwacje dotyczące

Wychowania i edukacji w nowych ruchach religijnych i ruchu New Age (Paweł Szuppe). W trzecim przeanalizowano *Pedagogiczny aspekt wschodnich sztuk walki* (Daria Modro). W czwartym rozdziale prze-studiowany został *Etyczny wymiar rozwoju osobowego w kulturze glo-balnej* (Maria M. Boużyk).

Czwartą i ostatnią perspektywę patrzenia na edukację religijną wyznacza w tym opracowaniu obrzędowość i pobożność ludowa. W pierwszym rozdziale za podstawę analizy edukacji (wychowania) przyjęto polskie zwyczaje i obyczaje ludowe, które na wskroś prze-nika duchowość i religijność katolicka (Eugeniusz Sakowicz). Przez długie wieki były one podstawowym narzędziem przekazu religijne-go. To jednak, czy również współcześnie zwyczaje i obyczaje ludowe są w stanie spełniać tę rolę, wydaje się co najmniej warte zastanowie-nia. W drugim rozdziale tej części naszkicowany został *Pedagogiczny wymiar polskiej ludowej teologii i pobożności według Edmunda Boja-nowskiego* (Eugeniusz Sakowicz). Publikację zamyka studium zaty-tułowane *Wychowawczy wymiar pobożności ludowej. Casus Kaszuby* (Jan Perszon).

Recenzowana monografia odznacza się różnorodnością spojrzeń na edukację religijną. W centrum uwagi znajduje się fundamentalna kwestia powiązań zachodzących między religią a edukacją (wychowaniem). To powoduje, że jej znaczenia nie należy zawężać do trans-feru takich czy innych poglądów i tradycji religijnych, lecz trzeba roz-patrywać na szerszym tle kształtującej roli religii w życiu jednostek i społeczeństw, tak w przeszłości, jak i współcześnie. Przyjmując ten punkt widzenia, należy podkreślić, że ocena tej roli zależy od rozu-mienia pedagogicznego aspektu religii: czy będzie nim tylko wzgląd na efektywność transferowania treści religijnych, czy również na ich twórczą adaptację, a w konsekwencji oddzielenie w religii i między religiami wychowania od pseudowychowania.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr hab. Dariusz Stępkowski, prof. UKSW
 Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
 Wydział Nauk Pedagogicznych
 e-mail: d.stepkowski@uksw.edu.pl